

*Григорій ОХРИМЕНКО
Володимир СВЕНЦИЦЬКИЙ
Наталія СКЛЯРЕНКО
Олександр МАТЕЙЧУК*

Волинь на периферії кельтського світу

Тема стосунків Волині, Поділля зі світом кельтів маловивчена, але перспективна. Ще в 1950-х роках канадський автор (псевдонім – Ю. П.) писав про ймовірність впливів кельтів на жителів Прип'ятського Полісся – носіїв милоградської культури (VII-I ст. до н. е.) [3, с. 8-9]. Адже наявність у той час у верхів'ях Погориння, на Житомирському Поліссі укріплених городищ, розвинутого залізобного ремесла треба було б пояснити впливами високо розвинутої культури, можливо, кельтської.

Краєзнавцям Хмельницької, Тернопільської областей відомо, що на цих землях трапляються знахідки кельтських срібних та бронзових монет (IV-I ст. до н. е.); і не лише окремих, а й у скарбах. Так, порівняно недавно випадково знайдено депозит з 50 монет. Не виключено, що і кельтський посуд знаходять на Поділлі, але його потрібно вміти розпізнати.

Впливи кельтського світу на територію Західній Україні могли надходити: 1) з Малопольщі, де були поселення та міста-орпідуми (великі укріплені міста) кельтів; 2) із Закарпаття, де в той час перебувало кельтське населення, про що свідчать значні укріплення біля сучасного Мукачева, відомі тепер під назвою Галіш-Ловачка. Однією з причин проникнення монет на Хмельниччину та Поділля міг бути обмін бурштином.

У II половині I тисячоліття до н. е. важливу роль в історії Європи відігравали кельти. Цей народ відзначався схильністю до завоювань та становив значну загрозу для навколишніх. У той же час кельтське населення мало різноманітні стосунки із середземноморськими цивілізаціями греків, етрусків, а пізніше римлян, в результаті чого витворили власну модель культури, багато в чому перейнявши античні взірці. Впливи кельтської культури сягали далеко поза кордонами їхньої території [5, с. 189]. Римляни називали кельтів галами, а греки – інколи галатами. Згідно з мовознавчими дослідженнями, кельти належали до групи, що була споріднена з італійськими та венецькими племенами, а отже, до людності західноіндоєвропейської. У писемних джерелах згадки про них з'явилися з VI ст. до Р. Х. Теренами, охопленими кельтами, були землі північно-західної Італії, південної Франції, над верхнім Дунаєм,

Іспанії, Англії, Закарпаття. На Балканах вони межували з фракійським, дакійським населенням [5, s. 190-191].

З середини IV ст. до н. е. кельти опанували землі Чехії, частини Угорщини, Австрії, Моравії, потім Семиграддя. У III ст. до н. е. вони продовжили експансію на Балкани – аж до Греції. У середині IV ст. до н. е. кельти мали контакти з Македонією, захопили частину Фракії, де утворили державу зі столицею Тиліс; частина їх переправилася до Анатолії (Туреччина) [5, s. 192].

З II половини II ст. до н. е. в кельтів з'являються оппідуми – великі оборонні поселення, які були осередками ремесел, торгівлі, центрами політичного життя, культури. Проте окремі оппідуми виникли ще на початку II ст. до н. е., зокрема згадане Галіш-Ловачка біля Мукачева на Закарпатті. Усього таких кельтських центрів було більше 200. Окремі з них займали площу близько 1400 га, а в окрузі – близько 30 км. Менші мали площу до 25 га [5, s. 201].

Кельтські міста з'являються в період пізнього латену (II-I ст. до Р. Х.), і це була найвиразніша ознака того часу [6, s. 292-293]. Безперечно, на них покладалися не лише ремісничі, торгово-обмінні, але й політичні, військові завдання. Тут концентрувалося духовне життя – культовими практиками керували привілейовані верстви друїдів [6, s. 298; 7, s. 470-472].

За повідомленням істориків Гекатея (бл. 500 рр. до н. е.) Геродота (450 рр. до н. е.) та ін., гали були високі, русяві, неврівноважені, схильні до показного в одязі, вчинках, при цьому жорстокі воїни. На зображеннях бачимо їх з хвилястим волоссям, великими вусами, шийними гривнами. Кельтів відносять до гілки індоєвропейської мовної сім'ї [2, с. 107].

Показником рівня розвитку господарчих відносин кельтських племен було монетарство. У середині III ст. до н. е. кельти почали карбувати власні монети. Спочатку брали за взірець або користувалися македонськими тетрадрахмами (срібними) Філіпа II, золотими статерами Олександра Великого. Срібні монети поширювалися здебільшого в східній частині ойкумени кельтів, золоті – західному світі. З початку II ст. до н. е. починається справжній розвиток власного монетарства. Оригінальними були мисочкоподібні, так звані статери, схожі на мушлі. Для карбування використовували штампи з елементами, притаманними їх мистецтву, але при цьому різноманітними були номінали монет, у тім числі дрібних, що вказує на розвиток торгівлі та обміну. За зразок бралися також римські монети, від яких, зокрема, переймали написи латинськими буквами. У Галії виготовляли монети з іменем *Wercyngetoryks*, у Середньому Подунав'ї часто трапляються монети з написом *Biates, Nonnos* [5, s. 203] (Рис. 1; Рис. 2; Рис. 3).

Крім монетарства, кельти досягли успіхів у виробництві посуду. Це

були тонкі, виготовлені на гончарному крузі виробі, до того ж пофарбовані в білий та червоний кольори. Особливе значення мало виготовлення залізних виробів, у тому числі з високопроцентних руд. Значні центри залізобробного ремесла були в басейні Рейну та центральній Франції. У ковальстві застосовувалася техніка з'єднання твердого та м'якого заліза – при виготовленні мечів. Робили багато землеробських знарядь, навіть двоколісні жниварки. Значні успіхи були також у виготовленні бронзових та скляних прикрас (браслети, намисто), а також емалей. Відомі були ротаційні жорна.

Торгівля велася на значні відстані, зокрема бурштином. Біля Вроцлава-Партиніці знайдено було 1500 кг бурштину! Інший склад сонячного каменю зберігався в Старим Градіску (Моравія). Помічено функціонування в той час бурштинового шляху з північної Адріатики до Куяв. В районі Куяв знайдено кельтські монети та посуд [5, s. 211-212]. Вищі верстви населення – друїди – знали писемність, зокрема грецьку. Про це писав Юлій Цезар. Вони користувалися кістяними стилосами та навощеними табличками [5, s. 204]. Друїди проходили багаторічне навчання переважно в Англії. Їх влада була надплемінна.

У східній частині кельтського світу виготовляли багато монет. Лише на території Чехії, Словаччини їх відомо більше 700. Частину з них знайдено в скарбах. Так, 1771 р. біля малого села Подмокел після зливи селянин помітив бронзове відро повне златих «мінців» – золотих монет – всього шість тисяч блискучих кружечків вагою до 40 кг. Написів на них не було. Довго гадали, хто їх виготовляв, аж поки археолог Ян Воцел не вніс ясність. На згаданих землях вони вироблялись переважно в I столітті до н. е. [6, s. 309-313].

Втрата кельтами попередніх позицій настала після захоплення Юлієм Цезарем Галії, а з II ст. до н. е. до Підкарпаття починають проникати римляни [4, s. 58]; крім того посилювався тиск германців. Важливою також була війна між даками та кельтським племенем – боями (60-44 рр. до н. е.) на півдні Словаччини. Переможцем виявився вождь даків Бурєбіста (Dacoviciu, 1960, s. 286) [8, s. 218; 4, s. 242]. Значення цих подій видно по тому, що «бойські» монети перестали ходити в цьому регіоні [8, s. 218]. Як пише В. Генсель, після цього зникають кельтські поселення і на землях Польщі. В кінцевій фазі кельтської історії можна говорити про присутність цього населення на землях сучасної Польщі окремими острівками (Hensel, 1969, s. 162).

На землях, зайнятих кельтами, існували культові центри, зокрема на території Чехії, Польщі. Вони були оточені ровами та валами чотирикутної форми. Довжина сторін була близько 80 метрів. Тут приносилися жертви (людські, військові трофеї). У межах святилищ знаходять кам'яні статуї.

Відомі назви окремих кельтських племен: у Центральній Європі одним

з основних було плем'я боїв; тауриски жили у Верхньому Подунав'ї, котини – у гірській частині Чехії. Більш розвинуті племена стояли на порозі утворень держав [5, s. 205].

На території Польщі кельтські поселення з'явилися в IV ст. до Р. Х. – в Сілезії (на берегах Одри) та в Малопольщі. Пам'ятки кельтів на згаданій території у значній мірі склалися з групових поховань. У чоловічих похованнях знаходять зброю: наконечники списів, мечі, щити тощо. У жіночих – прикраси: браслети, фібули, намисто наголінники, гривні [5, s. 206]. Інколи на одному цвинтарі знаходять поховання носіїв двох культур – лужицької та кельтів [5, s. 208].

Отже, перші кельтські поселення з'являються на Закарпатті в середині III ст. до Р. Х. У середині II ст. до Р. Х. їх кількість зростає. Великими виробничими центрами були Галіш-Ловачка та Ново-Клинове, які існували до 60 рр. до н. е. Вважають, що етнічний склад населення тоді в Закарпатті включав кельтів та фракійців. Цікаво, що в III ст. до н. е. «галати» (кельти) здійснили похід у Північне Причорномор'я. Пропускають їх імовірно проникнення аж до Дніпра?

Важливо згадати, що такі волинські культури, як пшеворська, зарубинецька, належали до «латинізованих», тобто формувалися під певним впливом кельтів. Значна частина кельтських монет Закарпаття та Поділля (виявлено багато сотень) надходила з інших кінців Європи, де служили кельтські воїни [1, с. 348].

Література

1. Археологія України : курс лекцій / Л. Залізник та ін. – К. : Либідь, 2005. – 504 с.
2. Брэй У., Трамп Д. Археологический словарь : пер. с англ. / У. Брэй, Д. Трамп. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
3. Ю. П. Найстаріші згадки про Волинь / Ю. П. // Літопис Волині. – 1956. – Т. 3; ч. 3. – С. 4-14.
4. Filip J. Keltové ve střední Evropě / J. Filip. – Praha, 1956.
5. Najdawniejsze dzieje ziem Polskich (do VII w.) / J. K. Kozłowski, P. Kaczanowski. – Kraków : Fogra, 1998. – Т. 1. – 382 s.
6. Sklenář K. Od Pěštního klínu k Přemyslově radlici / Karel Sklenář. – Praha : Albatros, 1982. – 483 s.
7. Wielka Historia świata / pod. red. A. Krawczuka. – Warszawa : Fogra-Świat Książki, 2005. – Т. 3: Świat okresu cywilizacji klasycznych. – 784 s.
8. Woźniak Z. Monety celtyckie z ziem polskich / Z. Woźniak // Wiadomości Numizmatyczne. – 1967. – Т. XI; z. 4 – S. 201-231.

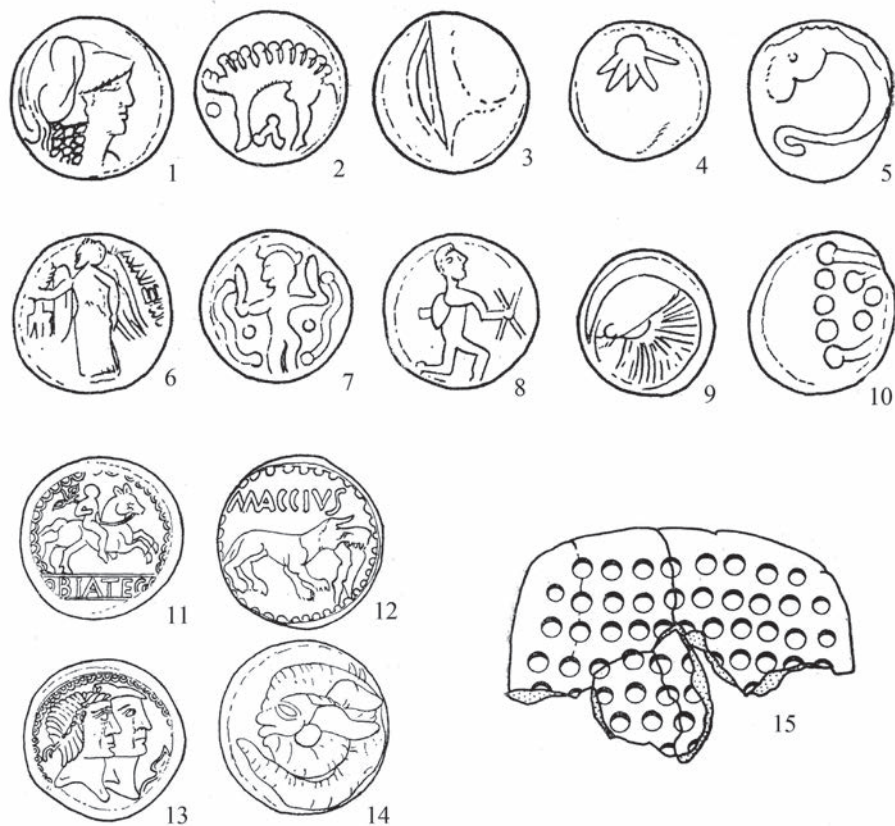

Рис. 1. Зразки кельтських монет (1-14), глиняна формочка для виливання монет (15).

Рис. 2. Зразки кельтських монет.

Рис. 3. Зразки кельтських монет.